

Олександр Жуковський
(м. Житомир)

**СТВОРЕННЯ ВИДАВНИЦТВ ДЛЯ ПОТРЕБ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН
УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ ХХ СТ.**

Проблема коренізації не втрачає своєї актуальності. На підтвердження цього щороку публікуються різноманітні розвідки, захищаються дисертаційні дослідження. Однак за проблемами історії освіти й науки етнічних меншин дослідники менш зважають на питання преси, друку різноманітної за характером літератури іноетнічними мовами.

У сучасних умовах поліетнічної України, коли різні етноси всіляко реалізують своє право задовольняти власні культурні, релігійні потреби, такі дослідження, безумовно, є актуальними і необхідними. Це дозволить проаналізувати досвід минулого, що уможливить його реалізацію в сучасних умовах.

Становлення і розвиток національної системи освіти залежали від , успішного налагодження видавничої справи різними мовами.Ця література повинна була стати одним із факторів ефективності функціонування національних освітніх установ та визначним елементом в агітаційно-пропагандистській роботі. Розуміючи це, директивні органи з самого початку свого існування прагнули взяти під контроль всі існуючі видавництва, що було досить нескладно в тяжких економічних умовах.

Так, у грудні 1921 року створюється єврейське кооперативне видавництво «Культур-Ліга». На правах пайовиків до складу цього видавництва ввійшли Наркомос, Євбюро та Головидава України. Видавництво ставило своїм завданням забезпечення єврейських шкіл; підручниками, літературою та матеріалами для читання мовою їдиш. Зрозуміло, що весь друкований матеріал проходив цензуру і виходив у світ тільки у дусі комуністичної ідеології [1, с 131-138].

Видавництво випускало й власні періодичні журнали та газети. У різні періоди діяльності виходили такі видання: педагогічний щомісячний журнал «Шуль ун лебн» (Школа і життя), критико-бібліографічний журнал «Біхер-Велт» (Книжковий світ), щомісячний дитячий журнал «Фрейд» (Радість), «Ратнбїлдунг» (Радянська освіта) «Педагогішер бюлетен» (Педагогічний бюлетень), «Октяберлх (Жовтень)», «Пролетаріше фон» (Пролетарський прапор), «Шріфтн» (Твори) - збірник статей, присвячений мові їдиш, єврейському фольклору, літературі [2].

Філії єврейського видавництва існували у Бердичеві (вид-вс «Комуніст»), Білій Церкві (при «Озет»), Москві (при «Школа і книга»), Кам'янець-Подільському та при видавництвах - ДВУ, «Книгоспілка» [1 с 127].

Для забезпечення запитів польського етносу у друкованому слові у 1922 році в Україні організовується видавництво «Трибуна», яке було філією однойменного московського видавництва. Воно було створене подібно до «Культур-ліги» - на основі паювання. Крім Держвидава та Наркомосу до складу пайовиків ввійшло Польбюро при ЦК КП(б)У і видавництво «Трибуна» в Москві. Завдання польського видавництва в Україні були подібними до єврейського - задовольняти культурно-освітні потреби поляків шляхом видавництва та розповсюдження польської книги [3, арк.18-20].

За постановою Колегії Наркомосу УСРР від 23 липня 1922 року всі польські книги, які знаходились у розпорядженні Всевидава та Наркомпроса вирішено передати створюваному польському комуністичному видавництву «Трибуна на Україні». Його статут був затверджений НКВС ЗО вересня 1922 року, що є підтвердженням значної уваги до видавництва з боку керівних структур [4, арк.152]. Складне фінансове становище не давало цьому видавництву у Повному обсязі розгорнути свою роботу. Проте вже у 1923 році ним відкривається крамниця польської книги у м. Київ (по вулиці Прорізній, 19) та укладаються угоди з товариством «Село і книга» для розповсюдження книжок польською мовою у селах за зниженими цінами. Таким чином, «Трибуна на Україні» прагнула своєю роботою охопити польське населення, що проживало в містах і селах.

Також певною мірою гальмував роботу видавництва брак інформації про літературні жанри, окремих письменників тощо. Тому

«Трибуна» запровадила досить цікаву новинку, а саме: у населені пункти відправлялися агенти-розповсюдженці, які не лише продавали польськомовну літературу, а й збирали інформацію про потреби у польській книзі та газеті. Вперше такого агента було відправлено до Бердичівського повіту [5, арк.1].

Після організації у 1925 році польського національного району у Мархлевську створюється в районі й книжкова філія «Трибуни», яка розповсюджувала шкільні підручники, художню літературу та листівки [6, арк.63зв.].

Оскільки вся література, яка розповсюджувалася серед польського населення, носила пропагандистський характер, то вона не була популярною серед дорослого покоління. Єдиний її позитив полягав у тому, що вона друкувалася польською мовою. Все це вкрай негативно відбилася і на так складному становищі «Трибуни на Україні» [3, арк.11].

Для того, щоб якось компенсувати малі обсяги видань видавництв етнічних меншин, Наркомос та його секції (польська, німецька, єврейська) закуповували художню літературу та журнали за кордоном. Такі торгівельні операції з іншими державами здійснювалися в 20-х роках ХХ ст. Найбільш тісні стосунки у цьому напрямку були з Польщею. Вірогідно цей вибір був обумовлений аж ніяк не великою любов'ю між державами. Мабуть, основна причина цього полягала у безперечній близькості між Україною та Польщею і, відповідно, це відбивалося на ціні єврейських та польських видавництв у Польщі у бік її зменшення. Так, наприклад, з Варшави у 1923 році було «виписано» чимало польських журналів [7, арк.3]. Проте, видавництва і самі замовляли літературу за кордоном. Вже у наступному році «Культур-Ліга» замовила у тій же Варшаві 100 назв по 80-100 екземплярів кожної [8, арк.98].

Не менш гостро стояло питання видання німецької неперіодичної літератури. На жаль, німецького видавництва не було створено, оскільки ця робота була повністю покладена на Державне видавництво України (ДВУ). Це, зрозуміло, було помилкою, оскільки ДВУ у процесі своєї роботи приділяло мале уваги виданню літератури німецькою мовою. Воно відбувалося за остаточним принципом. Підтвердженням цьому є виконання видавничого плану німецької літератури та підручників на 1924-1925 навчальний рік, яке склало тільки 10%. Подібне становище видавництво пояснювало відсутністю технічних можливостей (відсутність шрифтів німецькою мовою) та децентралізацією видавничої справи [9, арк.49-50].

Отже, протягом першої половини 20-х років ХХ ст. для задоволення культурних запитів етнічних меншин створюються єврейське та польське видавництва, які знаходилися під постійним контролем директивних органів і не мали ніякої свободи щодо вибору

друку. Це відбилося на специфіці друкованої продукції. Незважаючи на постійне збільшення тиражів, ці видання не набули популярності через своє відверто агітаційно-пропагандистське наповнення.

Література:

1. Правда історії: діяльність єврейської культурно-просвітницької організації «Культурна Ліга» у Києві (1918-1925): 36. Документів і матеріалів / Укл. М.О. Рибаків. - К.: Кий, 2001. - 207с.
2. Сахневич Ю. Журнал для дітей «Фрейд» видавництва «Культур-Ліга»[Електронний ресурс] // Вісник Книжкової палати. - 2014. № 3. - Режим доступу: http://www.ukrbook.net/DAD/Dubl/2014_3.pdf
3. Матеріали про діяльність польського підвідділу відділу національних меншин при НКВС УСРР // ЦДАВО — Ф 5 — Оп.,1 — Спр.1820.
4. Циркулярні листи, звернення Польбюро ЦК РКП(б), резолюції Всеросійської конференції комуністів-поляків про форми роботи місцевих польських секцій, агітаційно-масову роботу серед польського населення // ЦДАГО.— Ф. 1.— Оп.20.— Спр.1540.
5. Звіти польбюро ЦК КП(б)У про свою діяльність. План роботи, циркулярні листи, доповідні записки Польбюро ЦК КП(б)У польською мовою // ЦДАГО.— Ф. 1 — Оп.20 — Спр. 1542.
6. Протоколи засідань Ради національних меншостей Норкомосу УСРР (оригінали) і матеріали до них // ЦДАВО.— Ф.166 — Оп.6.—Спр.709.
7. Матеріали про організацію освітньої справи серед національних меншостей // ЦДАВО.— Ф.166.— Оп.3.— Спр.995.
8. Доповідні записки, відомості та листування про культосвітню роботу серед єврейського населення // ЦДАВО.— Ф.166— Оп4 — Спр.979.
9. Документи про роботу серед національних меншостей // ЦДАВО.—Ф.413 —Оп.1.—Спр.91.